

ŽIVOTNI PUT DR. IVE TARTAGLIE Split, 6.II.1880. - Lepoglava, 3.IV.1949.

Norka Machiedo - Mladinić

Bio je istaknuta ličnost u javnom i kulturnom životu, odvjetnik, načelnik Splita, prvi ban Primorske banovine, likovni kritičar, publicist, mecena umjetnosti i vlasnik najveće umjetničke zbirke u Dalmaciji.

Ivo Tartaglia je rođen u brojnoj patricijskoj obitelji. Ostavši najstarijim članom nakon očeve i bratove smrti, brinuo se za mlađu braću i sestre te za majku koja je doživjela duboku starost. Srednju je školu završio u Splitu, studirao je pravo na Sveučilištu u Zagrebu, Beču i Grazu, gdje je doktorirao 1903. godine. Nakon završenog studija vraća se u Split i radi kao odvjetnički pripravnik kod dr. Vjekoslava Škarice, a 1909. otvara vlastitu kancelariju.

Već u studentskim danima počeo se baviti publicističkim radom. Njegovi članci, osvrti i kritike o književnim djelima, kazališnim predstavama i izložbama izlazili su u časopisima i dnevnim listovima u Splitu, Zagrebu, Sarajevu i Karlovcu.

U cijeloj se Hrvatskoj, pa tako i u Dalmaciji početkom XX. stoljeća, osnivaju nove političke stranke. Hrvatsko-srpska koalicija plod je nove politike koju je dr. Ante Trumbić inicirao 1903. godine u svom govoru izrečenom na Dalmatinskom saboru u Zadru. Koalicija hrvatskih i srpskih političkih stranaka u Hrvatskoj zalaže se za sjedinjenje Hrvatske i Dalmacije, za suradnju svih hrvatskih i srpskih političkih stranaka na teritoriju cijele Hrvatske, za suradnju s mađarskom opozicijom kako bi ojačale svoj položaj unutar Austro-Ugarske i tako se suprotstavile krutoj austrijskoj vlasti. U Zagrebu su 1904. braća Ante i Stjepan Radić osnovali Hrvatsku pučku seljačku stranku, kako bi kod seljaka i građana ojačali hrvatsku nacionalnu svijest i pribavili im demokratska prava. Pod vođstvom dr. Josipa Smođake u Splitu je 1905. godine osnovana Hrvatska demokratska stranka koja je smatrala vladavinu Austro-Ugarske glavnim uzorkom svih nevolja Hrvatske, a pogotovo gospodarske zapuštenosti Dalmacije. Njezini članovi raskrinkavaju njenu pogubnu politiku.

Ivo Tartaglia sudjelovao je u osnivanju Hrvatske demokratske stranke u kojoj je vršio dužnost tajnika i urednika stranačkog lista »Sloboda«. Svojim radom članovi nastoje izvući pučanstvo i težake Splita i Dalmacije iz prosvjetne i gospodarske zapuštenosti i tako omogućiti njihovo uključenje u politički život. Oni se zalažu, što se vidi iz Tartaglinih članaka, i za opće pravo glasa, za širenje demokratskih tekovina, za podizanje gospodarstva vlastitim snagama, za obranu općinske autonomije, za oštiri i borbeniji politički stav u traženju prava od Austro-Ugarske nego što su ga imali dota-

dašnji političari. Godine 1906. Hrvatska demokratska stranka povezuje se s Hrvatskom naprednom strankom iz Zagreba i tom prilikom, na prijedlog Tartaglie, obje stranke prihvaćaju naziv Hrvatska pučka napredna stranka.

Većina intelektualaca Dalmacije u to doba smatra da je jedno od mogućih rješenja za Hrvatsku njezino povezivanje s ostalim južnim Slavenima izvan Monarhije u zajedničku samostalnu državu, u kojoj će svi njezini narodi moći u potpunosti razviti svoje gospodarske i umne sposobnosti.

U razdoblju do prvog svjetskog rata Tartaglia, pored odvjetničkog rada i političke aktivnosti u okviru stranke, prati i potiče umjetnička zbivanja u Splitu. 1903. godine napisao je katalog izložaba Emanuela Vidovića, koji je ujedno prvi katalog u povijesti splitskih izložaba. On je i suorganizator Prve izložbe dalmatinskih umjetnika u Splitu 1908. godine. Počinje sakupljati umjetnička djela i pokreće umjetničko društvo »Medulić«, koje je okupilo mlade nacionalno orijentirane umjetnike među kojima se naročito isticao Ivan Meštrović.

Godine 1911. Tartaglia je postao član općinskog vijeća Splita. Zbog svog je izrazito antiaustrijskog stava, na samom početku rata, 11. VII. 1914. godine, zajedno s većom grupom istaknutih ljudi Dalmacije, uhićen od austrijskih vlasti. Tamnovao je neko vrijeme u mariborskoj tamnici, a zatim je konfiniran u Karlau kod Graza. Oslobođen je općim pomilovanjem cara Karla 1917. godine.

Ljeti 1918. godine, u trenutku oživljavanja javnog političkog života, nalazi se ponovno u Splitu. Predstavnici svih političkih stranaka u Dalmaciji okupili su se 2. VII. 1918. na Narodnom zboru i osnivali Narodnu organizaciju Srba, Hrvata i Slovenaca za Dalmaciju, u želji da povežu sve južne Slavene iz austrijskog i ugarskog dijela Monarhije, te da po načelu samoodređenja naroda osnuju nezavisnu državu uređenu na demokratskim temeljima.¹ Tartaglia pozdravlja rad Narodne organizacije i nada se da će ona okupiti sve narodne elemente iz Hrvatske, Dalmacije, Istre, Bosne i Hercegovine i nastaviti rad na oživotvorenju jedinstvene narodne države.² Ipak, on ne ulazi ni u jednu političku stranku.

Općinsko se vijeće Splita, nakon ratnog prekida, ponovo sastaje 6. XI. 1918. godine. Kako je dotadašnji načelnik za vrijeme rata umro, a njegov zamjenik J. Smoldaka imenovan za člana Narodnog vijeća za Dalmaciju, članovi općinskog vijeća izabiru Ivu Tartagliu, koji je nakon saniranja postojećeg teškog zdravstvenog, gospodarskog i socijalnog stanja, težište svoga rada usmjerio na gospodarsku izgradnju Splita. Dužnost načelnika grada vršio je bez novčane naknade, a uzdržavao se radom u svojoj odvjetničkoj kancelariji.

U deset godina njegova vodstva Split se od malog zapuštenog grada s mnogo zdravstvenih i socijalnih problema, stisnutog u svoj povijesni okvir, razvio u moderan grad pred kojim je bila lijepa budućnost.

Izgradnjom triju novih cestovnih pravaca prema južnoj strani Marjana, prema Bačvicama tj. Omišu, te prema Spinutu i Poljudu grad je izašao iz svoje jezgre. Obala je nasuta, proširena i popločana, a palme zasadene. Prošireno je gradsko pristanište, izgrađena su skladišta, spremišta za lučke naprave, carinarnica, ugrađene su nove dizalice. Uvedena je električna energija bez koje nema industrijskog razvoja grada. Da bi se grad planski gradio, raspisan je međunarodni natječaj i prihvaćen projekt arhitekta iz Haaga i Beča. Gradsko građevinsko poduzeće dalo se na posao. Širi se

¹Nacionalna koncentracija, Novo Doba (ND), broj 20, 28. VI. 1918. Narodni zbor u Splitu, ND, br. 24, 3. VII. 1918.

²I. Tartaglia: Uspjesi i zadaci Narodne organizacije za Dalmaciju, ND, br. 39, 18. VII. 1918.

kanalizacija i vodovodna mreža. Podižu se rezervoari vode s pumpama na Marjanu i Gričama. Popločavaju se i asfaltiraju ulice, uređuju gradski parkovi. Preseljenjem židovskog groblja, izgradnjom stepeništa i vidikovca od bijelo kamena, uređenjem staza i podizanjem žičane mreže Marjan postaje jedinstveni prirodni park. Predio Bačvica uređen je u gradsko šetalište.

Osnovan je Dječji dom, nužno potreban u poratnom razdoblju, a starački dom dobiven je adaptacijom jednog dijela samostana na Poljudu. Bivša vojna bolnica u gradu preuređena je i nadograđena i dana građanstvu. Otvorena je školska poliklinika, a izvršene su i komunalne pripreme za gradnju nove bolnice na Firulama. Uvećanom gradu bilo je potrebno novo groblje. Izabran je predio Lovrinca i nakon trasiranja terena, gradnje zida i sadnje aleja groblje je dano na upotrebu. Uspostavljena je stalna vatrogasna služba i izgrađen vatrogasni dom. Krenuo je gradski i prigradski autobusni promet. U mjestima splitskog okruga, Solinu, Vranicu, Žrnovnici, Mravincima i Slatini, sagrađene su ceste, pristaništa, vodovod i kanalizacija, a dovedena je i struja.³

Načelnik Tartaglia pokazao je veliko organizacijsko i financijsko umijeće. Vrlo malim sredstvima osnovana je gradska štedionica koja je dobro napredovala, a sav raspoloživi novac općine nije neposredno trošio, nego je oročavan kao polog za novi zajam ili novo osnovano dioničarsko društvo. Velikim trudom i najvećim dijelom vlastitim sredstvima svih zainteresiranih 1925. godine dovršena je lička željeznička pruga. Bio je to velik događaj na koji se dugo i predugo čekalo. Tom je prilikom u Splitu i Šibeniku uprilična Jadranska izložba da se pokaže bogatstvo koje Dalmacija može ponuditi zajednici.

Split postaje jako kulturno središte. Velika pažnja posvećuje se školstvu. U njemu djeluju Građevinska škola, Ženska realna Gimnazija, Trgovačka akademija, Obrtnička škola, Niža šegrtska škola, Poljoprivredna škola s domom, Muzička škola i privatna likovna škola. 1928. godine počela je izgradnja prvih dviju osnovnih škola, dok su sve ostale bile u neprikladnim adaptiranim zgradama.⁴ Postavljen je kamen temeljac za zgradu Bogoslovije. Proširena je gradska biblioteka, a Narodno kazalište počelo je 1921. s redovitim radom. To je bila glavna ustanova u Dalmaciji, pri kojoj je radila dramska škola. U tom je razdoblju osnovan Prirodoslovni muzej, Pomorski muzej, Zoološki vrt, Meteorološka stanica, a utemeljen je i Oceanografski institut.

Split je 1924. dobio prvi stalni izložbeni prostor - Salon Galić, a 1931. godine osnovana je Galerija umjetnosti, druga u Hrvatskoj, kojoj Tartaglia namjenjuje umjetnička djela svoje zbirke. Arheološki muzej preseljen je u novu zgradu sagrađenu za tu namjenu, a Etnografski muzej smješten u zgradu stare vijećnice. Grad je oplemenjen spomenicima Marka Marulića (1925.) i Grgura Ninskog (1929.) te djelima Ivana Meštrovića.⁵

Svoj politički stav Tartaglia je javno iznosio u svojim govorima, nastupima, pisanim člancima i javnom djelovanju. Pozdravio je osnivanje Države SHS,⁶ a od Kraljevine SHS očekuje da bude »ustavna parlamentarna, demokratska država ravnopravnih naroda jedinstvene Jugoslavije s decentraliziranom upravom, samoupravom općina, kotara, pokrajina i progresivnim pore-

³Kao izraz zahvalnosti u Žrnovnici je podignuta spomen-ploča I. Tartaglii i glavna ulica nosila je njegovo ime.

⁴Briga o osnovnim školama bila je u nadležnosti države.

⁵N. Machiedo Mladinić: Izgradnja Splita u desetgodišnjem periodu, Časopis za suvremenu povijest, br. 2, 1992.

⁶Zapisnici sjednice Općinskog vijeća Splita od 1918-1928, Naučna biblioteka u Splitu, arhivska grada.

zom«, smatrajući to najboljim rješenjem nakon sloma Austro-Ugarske.⁷ On je za jaku državu zadovoljnih ljudi, u kojoj će svaki narod, svaki kraj u potpunosti razviti sve svoje vrijednosti na svoju dobrobit i dobrobit cijele zajednice. Prihvaća monarhiju kao još jedno međunarodno priznanje nove države, vjerujući da autoritet kralja može doprinijeti srednjoj države. Međutim, iako je rano uvidio pogreške režima i opravdano nezadovoljstvo naroda, nije bio za rušenje zajednice, nego je nastojao razotkriti suštinu nepravilnosti i pomoći da se isprave počinjene greške. Svoje mišljenje iznosi u članku »Naš državni problem«.⁸ Smatra da se u cijeloj državi sve više razvija nezadovoljstvo zbog postojećeg režima i ustava, zbog katastrofalne financijske i gospodarske politike, zbog borbe pojedinaca za vlast, što je naročito izraženo u Hrvatskoj zbog »jače razvijenog individualizma« i »temperamentnih impulzivnih i lakomislenih političkih ličnosti«. Po njemu, treba eliminirati uzroke nezadovoljstva i odstraniti pseudoparlamentarizam, revidirati ustav, raspisati nove izbore, maknuti pojedine ličnosti i »poštivati nacionalne, kulturne, socijalne, gospodarske, historijske i plemenske osobine«. Napredak Hrvatske vidi u okviru zajedničke države u kojoj je ravnopravni položaj Hrvatske od temeljne važnosti.

Zalaže se za decentralizaciju uprave, pravilnu podjelu na zaokružene oblasti s velikom samostalnošću. Nije bitno kakav oblik države izabrati, bitan je sadržaj, koji treba ostvariti dogovorom na ravnopravnoj osnovi. Smatra nedopustivim ukidanje stoljetne autonomije dalmatinskih gradova te zahtijeva da im se ona vrati.⁹

Prihvaća da kao predstavnik Dalmacije sudjeluje na Kongresu intelektualaca, koji je održan 9. IX. 1922. godine u Zagrebu. Okupljene sudionike, njih oko tri tisuće, povezivalo je nezadovoljstvo tadašnjim političkim odnosima u državi. Kritika iznesena na skupu pretvorila se u ogorčenje, ali prisutni ne žele srušiti sve mostove, nego, naprotiv, biti karika sporazuma. Oni su protiv Vidovdanskog ustava jer je donesen na centralističkoj osnovi. U svom govoru na Kongresu Tartaglia ističe teško gospodarsko stanje Dalmacije, kojoj prijete glad i koja još uvijek nije željeznicom spojena sa zaleđem, a jedan njezin dio čami pod tuđinom. Ona vapi za slogom svih nacionalnih elemenata i za uvođenje poštene uprave.¹⁰ Na Zboru održanom u Splitu 18. IX. 1922. godine sazvanom da se da izvještaj s Kongresa, Tartaglia je rječitiji i konkretniji. Po njegovu mišljenju na kongresu je utvrđena štetnost tadašnjeg režima te potreba revizije ustava, jer postojeći koči konsolidaciju i razvoj države. Predlaže konkretne mjere: promjenu imena države, administrativnu dekoncentraciju i novu podjelu na oblasti, smatrajući da su tražene promjene ostvarive.

Hrvatska republikanska seljačka stranka započela je 1923. godine rad na pridobivanju stanovništva Dalmacije, u što je uložena veliki trud. Rezultat nije izostao. Pristaša je bilo sve više, ali bez ovladavanja Splitom, idejnim vodstvom Dalmacije, uspjeh stranke u tom dijelu domovine ne bi bio potpun.

Radić je smatrao da »gospoda« u Dalmaciji ne mogu razumjeti ni riješiti pitanja seljaštva. Iako je Tartaglia na težak položaj hrvatskog seljaštva ukazivao još u doba Austro-Ugarske, a nakon rata isticao nužnost rješavanja agrarnog pitanja i vođenja ispravne vinske politike, tog glavnog tržišnog

⁷Iz govora I. Tartaglie na izbornom sastanku Vanstranačke grupe u Splitu, Novo doba, br. 24, 21. 11. 1920.

⁸I. Tartaglia: Naš državni problem, Srpski književni glasnik, Beograd, br 1/1922, str. 37-39; ND br. 107, 11. V. 1922.

⁹I. Tartaglia: Samouprava dalmatinskih gradova, Nova Evropa, br. 3-4, 1927.

¹⁰J. Čalogović: Kongres intelektualaca, Jutarnji list br. 3813, 3814, 1922.

proizvoda dalmatinskog seljaka,¹¹ netrpeljivost između Radića i Tartaglie nije se mogla prevladati.¹²

Prilikom prvih izbora za općinska vijeća u Dalmaciji 1926. godine došlo je u Splitu do oštih sukoba među političkim strankama što se odrazilo i unutar novo izabranog općinskog vijeća. U Općinsko vijeće bio je izabran trideset i jedan vijećnik: desetorica iz Bloka seljaka i građana, među kojima je bio i I. Tartaglia, osmorica iz Hrvatske federalističke stranke na čelu s A. Trumbićem, sedmorica iz Hrvatske seljačke stranke s I. Kovačićem i S. Giuniom, petorica iz Samostalne demokratske stranke s P. Grisogono i jednim vijećnikom iz Hrvatske pučke stranke, tj. don F. Bulićem. Mandat desetorice izabranih iz Saveza radnika i seljaka poništile su više vlasti.

Oštre borbe vodile su se oko izbora načelnika. Nakon mukotrpnog dogovaranja i otvorena suprotstavljanja ipak je izabran I. Tartaglia. Nesuglasice i otvorena suprotstavljanja unutar novog općinskog vijeća onemogućavala su svaki daljnji rad upravo u trenutku kad je trebalo zaljučiti veliki inozemni zajam koji bi mnogo značio za Split.

Opće zaprepaštenje izazvao je atentat na poslanike Hrvatske seljačke stranke u beogradskoj Narodnoj skupštini, u kojem su usmrćeni Đuro Basariček i Pavle Radić, a teško je ranjen Stjepan Radić. Kako taj zločin Tartaglia doživljava vidimo iz njegova govora održanog na komemorativnoj sjednici općinskog vijeća. Po njemu Puniša Račić »htio je poljuljati temelje države, razjediniti narod i baciti u očaj sav hrvatski narod«, ubivši i ranivši one koji su htjeli jačati temelje države, tražeći da Hrvati »u njoj dobiju onaj dio koji im po njihovoj kulturi, privrednoj i brojčanoj snazi pripada, znajući da bi ovaj udio Hrvatsku znatno ojačao i podigao moć i ugled naše države koja baš zbog eliminiranja Hrvata iz državnih i upravnih poslova neprestano slabi i pada«. On ipak očekuje da će upravo ovaj strašan događaj »otvoriti oči i urazumiti sve one koji su pozvani na kormilo države, da se u bratskoj državi mora i bratski upravljati, da u njoj ne smije biti ni pobijedenih ni privilegiranih ni izrabljivanih, već da u njoj i Hrvati i Srbi imaju pravo da od zajednice crpe jednake blagodati i koristi za svoj razvitak i napredak«.¹³

Zbog nemogućnosti rada u vijeću i opće napetosti, Tartaglia je 30. VI. 1928. godine podnio ostavku na dužnost načelnika iako mu uspjeh u izgradnji grada nitko nije osporavao. Povod za ostavku bio je neslaganje s odlukom općinskog vijeća o nesudjelovanju na spomen Vidovdanu. Ipak i dalje ostaje aktivan u životu Splita kao član i podpredsjednik općinskog vijeća, predsjednik Pučke trgovinske banke, član uprave Gradske štedionice, član uprave Društva za saobraćaj putnika, predsjednik Primorskog saveza za saobraćaj putnika, predsjednik Centralnog ureda za propagandu primorja i Saveza jadranskih gradova, predsjednik Jadranske straže, a aktivan je i u mnogim drugim ustanovama i društvima.

Situacija u zemlji bivala je sve napetija. Kralj Aleksandar je 6. I. 1929. ukinuo Ustav, a zatim, tijekom godine, podijelio državu na devet banovina. I

¹¹I. Tartaglia:

Gospodarske mizerije u Dalmaciji, Pokret br. 11, 1904;

Nov način kako se upropašćuje narod, Sloboda br. 3, 1905;

Upropašćivanje naše vinske trgovine, Sloboda br. 2, 1907;

Zemlja koja izumire, Novosti br. 255, 25. IX. 1918;

Agrarna politika u Dalmaciji, Jugoslavenska njiva br. 12, 1919;

Zemlju našu daj nam..., Veliki kalendar »Književnog juga«, 1919-1920.

¹²Odnos S. Radića prema I. Tartagli traži dulju analizu. Studija o tome je u pripremi.

¹³Govor je sačuvan u Rukopisnoj zbirci I. Tartaglie, Naučna biblioteka u Splitu.

opet su se kod mnogih javile nade da će se država srediti, ali su pro tom precijenili snagu kralja. Ivo Tartaglia imenovan je prvim banom Primorske banovine, pri čemu je uzeta u obzir njegova lojalnost prema kralju i činjenica da nije bio član ni jedne političke stranke. Trudio se da na novoj dužnosti napravi što više za razvoj Dalmacije.¹⁴ Osjećajući se sputanim u svom radu, daje ostavku u srpnju 1932. godine, samo dva mjeseca prije sticanja prava na doživotnu novčanu naknadu. Svoje odstupanje obrazložio je u članku »Problem Jugoslavije«,¹⁵ u kojem najpotpunije iznosi svoj politički stav. Po njemu, samoupravna su prava dana u trenutku formiranja županija, oblasti i banovina ubrzo ponovo ukinuta, a banska uprava nije bila u mogućnosti »učiniti narodu dosta dobra ili bar od njega otkloniti mnoge nevolje i zla«. Funkcioneri mimo pravde i zakona sprovode hegemonističke ciljeve »dok je narod u prečanskim i poimence u hrvatskim krajevima, sa sve većim nezadovoljstvom morao gledati kako mu se stara prava i predratna samoupravna vlast odnosi i centralizira...«.

»Hrvati, niti su mogli niti su htjeli da - na svoju veliku štetu, a na korist prevlasti i premoći drugog dijela državne zajednice, - žrtvuju svoju individualnost, svoje tradicije i tekovine, svoju imovinu i život, svoje pravo na blagostanje, napredak i razvitak«.

»Postoji samo jedan način na koji se ovaj problem može uspješno riješiti, a to je onaj sporazuma, koji se ima postići i zaključiti na osnovici iskrenosti, pravičnosti, ravnopravnosti, ljubavi i dobre volje, bez natruha sebičnosti i težnje za hegemonijom, bez upotrebe sile, podvale i prijevare. Taj sporazum, koji ima da bude djelo suverenosti naroda i izraz njegove volje i svijesti, može se postići jedino uspostavom istinskog i pravog demokratskog parlamentarnog sistema, zasnovanog na načelima slobode i ravnopravnosti, uz isključenje svakog nasilja i nadglasavanja,... te na točnom utvrđenju nadležnosti državnih organa i banovina koje sve skupa imaju sačinjavati našu složenu državu: osnovica državne zajednice mogu ostati banovine, ali teritorijalno tako zaokružene oko svojih centara da budu sposobne za razvitak punog javnog života naroda i da mogu sačinjavati posebne jedinice u nacionalnom, političkom, kulturnom, privrednom, saobraćajnom i geografskom pogledu.«

Zanimljivo je, da je upravo on, jedan od najstarijih masona u Hrvatskoj, član od 1917. godine, prestao biti starješina lože »Pravda« i iste godine 1927. zatražio razrješnicu s obrazloženjem da se više ne osjeća masonom, koju potvrdu je i dobio 1935. Prestati biti članom masonske organizacije nešto je gotovo bez prescdana.¹⁶

Tartaglia ostaje i dalje izvan članstva političkih stranaka, ali se primjećuje njegovo približavanje Vladimiru Mačeku i programu Hrvatske seljačke stranke. On je, uz ostale videne intelektualce Hrvatske, potpisnik Zagrebačkog memorandum iz 1934. godine. Potpisnici traže od kralja, odnosno nakon njegove smrti od Namjesništva, da prihvati predložene mjere, kao što je puštanje V. Mačka na slobodu kako bi se stvorili preduvjeti za eliminiranje nesuglasica i za mogućnost političkog dogovora. Ista je grupa intelektualaca 1937. godine donijela Načrt ustava.

Godine 1934. Tartaglia pokreće »Jadranski dnevnik«, glasilo ljudi iz Primorja i uzima Šerifa Schovića, dotadašnjeg urednika Radićevog »Doma«, za urednika lista u kojem daje jasnu podršku politici V. Mačka, što je izazvalo protivnike, pa slijede napadi na list i na Tartagliu. U rubrici »Iz dnevnika

¹⁴Vidi Glasnik Primorske banovine, izvještaj dvogodišnjeg rada, 1932.

¹⁵I. Tartaglia: Problem Jugoslavije, Nova Evropa br. 2, 1934.

¹⁶I. Mužić: Masoni u Hrvatskoj.

starog Splitsanina«, pod pseudonimom Meštar Bepo, Tartaglia razmatra uglavnom splitska komunalna pitanja, ali se osvrće i na politički trenutak oživljavanja hrvatskog pitanja što je »najkrupnije državno, a stoga i najvažnije jugoslavensko pitanje«. I opet je rješenje po njemu: decentralizacija, autonomija, federacija, dakle složena država.¹⁷ List je zbog financijskih poteškoća 1938. godine prestao izlaziti.

Tartaglia je aktivan u javnom i kulturnom životu Hrvatske: potpredsjednik je, a od 1939. godine predsjednik Hrvatskog društva umjetnosti, angažiran je oko dovršavanja i otvaranja Doma likovnih umjetnosti 1938, piše uvodni dio kataloga i nastavlja s kulturnim manifestacijama u Hrvatskoj do ratnih zbivanja 1941. godine.

Još je jedna velika misao pratila Ivu Tartagliu kroz cijeli život, a to je oslobađanje i očuvanje cijele naše obale, otoka i primorja od stranih uzurpatora, uvažavanje značenja tog dragocjenog dijela naše zemlje i briga za njegov pun napredak. Jak je bio osjećaj opasnosti, bespomoćnosti i nepravde kada su Talijani u dramatičnim trenucima završetka prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske zauzeli veliki dio naše obale i mnoge otoke, a Rapski ugovor donio je razočaranje i pokazao nedovoljnu brigu države.

U Splitu je 1922. godine osnovana Jadranska straža, s ciljem da se obrani Jadran, ali i da se postigne pomorska orijentacija države, da se cijene bogatstva i blagodati mora i priobalja, te da se postigne njihov puni razvoj. Počasno predsjedničko mjesto dano je Jurju Biankiniju, a potpredsjednikom je postao I. Tartaglia. Split je bio sjedište organizacije, iako je Beograd u nekoliko navrata pokušao nametnuti svoje vodstvo.

Doprinos je Tartaglie u Jadranskoj straži nesumnjivo velik. U prvom se razdoblju njegova funkcija u Jadranskoj straži i dužnost načelnika Splita dopunjuju, a nakon smrti J. Biankinija, odnosno od kongresa u Sarajevu 1929. godine, kad je Tartaglia izabran za predsjednika, njegova organizatorska sposobnost i poznavanje financijskih mogućnosti pomogle su u razvoju organizacije. Na toj je dužnosti ostao do 1941. godine.

Jadranska straža bila je najbrojnija organizacija u državi. 1939. godine bilo je 180.000 članova, njezinih odbora i pododбора bilo je u cijeloj državi, gradovima, selima, zaseocima i njezinim pograničnim karaulama. Njezini odbori djelovali su u državama Europe, Južne i Sjeverne Amerike i Australije. Oni su bili veza naših iseljenika s domovinom, ambasadori i zagovornici naših htijenja. Jadranska se straža razvila u bogatu organizaciju, koja je posjedovala domove, konačišta za dačka putovanja, ljetovališta, znatni kapital, stvoren gotovo ni iz čega, odnosno malom članarinom, poklonima, prodajom razglednica, šibica, cigareta, pisaćeg pribora, vlastitih poštanskih maraka, te organiziranjem izložaba, zabava i izleta i jakom izdavačkom djelatnošću, uz trud velikog broja dobro organiziranih zanesenjaka i ljubitelja mora. Jadranska je straža imala pionirski udio u razvoju turizma, pomorskog športa, u uspostavljanju veze s drugim pomorskim državama na Sredozemlju, te je postigla ravnoporan odnos s njihovim pomorskim organizacijama duge tradicije.

Jadranska straža poticala je znanstveni rad. Osnovala je Pomorski muzej, prvi u zemlji, pomorsku biblioteku, pomogla u osnivanju Oceanografskog instituta, raspisala je više puta natječaj za književna i znanstvena djela na temu mora i pomorskog života, izdavala je časopise i kalendare, vrijedne knjige i pristupačne brošure, organizirala predavanja, izlete i krstarenja po

¹⁷I. Tartaglia: Hrvatsko pitanje - Jugoslavensko pitanje, Jadranski dnevnik (JD), br. 155, 5. VII. 1935; Za smirenje i stišavanje, JD br. 160, 11. VII. 1935; Država i najšira samouprava, JD br. 180, 3. VII. 1935.

Jadraniu i Mediteranu. Poduzimala je akcije za bolje organiziranje pomoraca i reguliranje pomorskog prava. Bila je jedina pomorska organizacija kod nas. Da bi postigla jadransku pomorsku orijentaciju Jugoslavije, stavila se pod okrilje dinastije, jer je jedino tako mogla postići svoj cilj. Sto su godine od njezinog osnivanja sve više odmicala, njezine rezolucije donesene na kongresima bile su u osudi države sve oštrije. Iako je bila izvanstranačka organizacija, zadirala je u samu bit države. Naime, jačanjem je pomorske orijentacije jačalo značenje Hrvatske u njoj. Vodstvo Beograda nije se uspjelo nametnuti organizaciji te se osjećala prikrivena netrpeljivost. Opći politički sukobi nisu mogli mimoći ni Jadransku stražu. Dugo je branila opće državni interes i odanost dinastiji, da bi se sredinom tridesetih godina okrenula i čvršće vezala uz Hrvatsku, otvoreno ističući hrvatski karakter obale, a na kongresu u Zagrebu početkom 1939. godine očita je nova orijentacija. U to doba čišći su kontakti Tartaglie i Mačeka na polju kulture i javnog života. Maček prihvaća Jadransku stražu i postaje njenim članom.

Nakon okupacije Dalmacije u drugom svjetskom ratu Talijani su u prosincu 1941. uhapsili I. Tartagliu, poznavajući njegov nepomirljivi stav prema talijanskoj dominaciji nad desnom obalom Jadrana. S velikom grupom uglednih građana Dalmacije odveli su ga u koncentracijski logor na otoku Lipari. Po povratku u Split, u travnju 1942, Tartaglia pomaže NOP i postaje predsjednik narodne fronte. U oslobođenom Splitu bio je cijenjen i uvažavan te je surađivao s lokalnim vlastima na kulturnom polju.

Uhićen je 3. XII. 1947., kada su istu sudbinu doživjele mnoge istaknute ličnosti prve Jugoslavije. Nakon trodnevnog suđenja osuđen je od Okružnog suda u Splitu 24. VI. 1948. na sedam godina zatvora, gubitak građanskih prava i konfiskaciju imovine. Osuda je donesena na temelju Zakona o krivičnim djelima po članku 16 (točka 6.), članku 3 i članku 10.¹⁸ Dio kazne izdržao je u Šibeniku. Iako je bio dugogodišnji teški srčani bolesnik, prebačen je u Lepogavu gdje je 15 dana nakon dolaska u kaznionicu 3. IV. 1949. umro.

Dr. Ivo Tartaglia u povijesti je Splita, a i šire zajednice, nezaobilazna ličnost. Bio je promišljen i postojan, aristokrat po podrijetlu i ponašanju. Pored brojnih funkcija i dužnosti bio je mecen umjetnosti, bibliofil te vlasnik najveće zbirke umjetnina u Dalmaciji, koju je oporučno ostavio Galeriji umjetnosti, a svoju biblioteku Gradskoj knjižnici u Splitu.

S U M M A R Y THE LIFE OF DR. IVO TARTAGLIA

Dr. Ivo Tartaglia was an important figure of Split and Dalmatia. In the period up to World War I he stood out for his progressive anti-Austrian attitude, he was a member of the Croatian Democratic Party. After war, from 1918 to 1928 he was mayor of Split, meritorious for the quick building up and development of the town. From 1929 to 1932 he was the first civil governor of the Littoral Banate. From foundation of the Adriatic Guard he held the office of vice-chairman, and from 1929 of its chairman and he supported the maritime orientation of the state and the development of tourism. He is present in the public and cultural life of Croatia, he is the representative of Dalmatia at the Congress of Public Workers in Zagreb in 1922, he is a participant and signer of the Zagreb Memorandum and the Draft of the Constitution from 1937. He was an outstanding patron of the arts, member, subsequently vice-chairman and from 1939 chairman of the Croatian Society of Arts.

¹⁸Presuda Okružnog suda u Splitu K. 96/48, Sudski arhiv u Splitu.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.